

Тақриз

ба рисолаи Муминова Сафарбегим Бахриевна тахти унвони «Лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01. Забони тоҷикӣ.

Лаҳҷаҳои маҳаллӣ як қисмати ҷудонапазири таърих, фарҳанг ва маърифату маънавиёти ҳар як халқу миллат ба ҳисоб мераванд. Аз ин рӯ, таҳқиқи банизоми лексикаи лаҳҷаҳои ин ё он забон дар бобати пур кардани таркиби луғавӣ ва ҷоҳои холии грамматикаи забони меъёрӣ метавонад ба сифати як манбаи муттақо хизмат намояд. Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар ин бобат чунин мегӯяд: «Чи тавре ки медонем, лаҳҷаҳо яке аз муҳимтарин манбаъҳои такмили забон буда, адибони гузашта ва муосири мо ҳамеша бо истифода аз захираи ин ганҷина луғату истилоҳоти фаровонеро ба забони меъёр ворид карданд. Аз ин рӯ, забоншиносон ва лаҳҷашиносон бояд ин сарчашмаи бебаҳоро мавриди омӯзишу баррасии ҷиддӣ қарор диҳанд ва забони адабиро аз ҳисоби дурдонаҳои он такмил диҳанд ва ғанӣ гардонанд». Ана ҳамин дастури раҳнамои Ҷаноби олий водор сохт, ки диссертант ба таҳқиқи лексикаи яке аз лаҳҷаҳои ҳанӯз наомӯхтаи забони тоҷикӣ–лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахони ВМКБ, ки дар доираи лаҳҷаҳои ҷанубӣ як гурӯҳи алоҳидаро ташкил медиҳад, машғул шавад. Инак, таҳқиқоти ӯ дар шакли як рисолаи муқаммал пешкаши аҳли илм гардид.

Сохтори рисола, ки мураккаб нест, бар таҳдоби қавии илмӣ поягузорӣ гардида, аз муқаддима, се боб, хулоса, феҳристи адабиёт иборат аст ва дар заминаи маводи ниҳоят фаровон таълиф ёфтааст.

Дар муқаддима аз гузориши масъала, зарурати интиҳоб ва дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, аҳамияти илмиву амалии рисола, методҳои таҳқиқ, мақсад, вазифа ва сарчашмаҳои таҳқиқот, навгониҳои илмӣ дар рисола, марҳилаҳо, пойгоҳи асосии иттилоотӣ ва озмоишӣ, эътимоднокии

натичаҳои таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда, манбаи назариявӣ ва маводи таҳқиқ, сохтори кор сухан ба миён оварда шудааст.

Боби якум «Таркиби луғавии лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон» ном дорад, ки дар он калимаҳои умумиточикӣ ва диалектизмҳои лексикии лаҳҷаи мазкур мавриди таҳқиқи васеъ қарор дода шудаанд. Ин ҷо асосан баҳс сари мафҳуми «диалектизми лексикӣ», тафовути он аз вожаҳои умумиточикӣ, анвои диалектизми лексикӣ, манбаъҳои зухуроту тақомулоту ин навъи воҳидҳои луғавӣ, назари аҳли таҳқиқ оид ба ин масъала сурат гирифтааст. Дар рафти таҳқиқ муаллиф бо лаҳҷашиносони варзида Ф. А. Филин, Н. М. Шанский, В. С. Расторгуева, А. В. Калинин, А. Л. Хромов, Ш. Исмоилов, Т. Мақсудов, М. Эшниёзов, Ғ. Ҷӯраев ва дигарон сари баҳс нишаста, доир ба тафовути диалектизмҳои лексикӣ аз дигар анвои диалектизм ақидаи худро бо далелҳо исбот месозад.

Дар боби дуюм, ки «Таснифоти мавзӯии лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон» унвон гирифтааст, калимаҳои предметӣ ва ғайрипредметии лаҳҷаи мазкур аз нигоҳи семантика гуруҳбандӣ карда шудаанд. Калимаҳои предметӣ, ки теъдоди фаровон доранд, аксаран марбут ба ҳуди лаҳҷа мебошанд. Муҳаққиқ ҳар кадоме аз ин гуруҳҳоро вобаста ба маънӣ ва тобишҳои семантикӣ боз ба зергуруҳҳои зиёде тасниф намудааст. Дар ҳақиқат, ин боб дар қиёс ба бобҳои дигар пурмаводу серсоҳа буда, ҷанбаи меҳварӣ касб кардааст, ки бунёди рисола асосан тақия бар ҳамин боб дорад.

Боби сеюм ба таҳқиқи калимаҳои иқтибосӣ дар лаҳҷаи ваҳонии забони тоҷикӣ бахшида шудааст. Ин ҷо оид ба унсурҳои иқтибосии арабӣ, туркӣ-муғулӣ, русӣ-аврупоӣ, помирӣ, афғонӣ (паштунӣ), шаклу маънӣ, дараҷаи истеъмол, тобишҳои семантикӣ ва омилҳои азхудшавии онҳо дар лаҳҷаи мазкур сухан ба миён оварда шудааст. Инчунин калимаҳои иқтибосӣ аз нигоҳи семантика, шаклу қолабҳои грамматикӣ, роҳҳои гузариш ба лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон, мутобиқату

мувофиқати онҳо бо меъёрҳои калимасозии забони тоҷикӣ зимни ҳазмшавӣ дар муҳити лаҳҷа мавриди таҳқиқи васеъ ва ғуруҳбандӣ қарор гирифтаанд.

Дар хулоса натиҷаҳои илмиву амалии ба дастовардаи муаллиф дар сездаҳ банд ҷамъбаст гардидаанд.

Номгӯи адабиёти назарӣ чун қоида дар охири рисола дар асоси алифбои нави забони тоҷикӣ оварда шудааст.

Муҳаққиқ дар ҳаллу ҷасли масоили марбута аз методҳои синхрониву диахронӣ ва муқоисавию таърихӣ омӯзиш қор гирифтааст, ки инро ғуноғунранғиву ғуноғунмаъноии унсурҳои лафзӣ, тобишҳои услубиву маъноӣ, сохтори грамматикӣ маводи лаҳҷа тақозо қардааст. Зеро лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонии водии Ваҳон бештар хусусияти архаистӣ дорад ва дар баробари вожаҳои имрӯз маъмули тоҷикӣ бисёр калимаҳоро маҳфуз медорад, ки ба давраҳои қадиму миёнаи рушди забонҳои эронӣ ва забони адабиёти классикӣ мансуб буда, аз нигоҳи сохтор ва семантикаву этимология ниҳоят ҷолибу ҷозибанд.

Диссертатсия аз нигоҳи назария қавӣ буда, ба ҳама меъёрҳои, ки Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Тоҷикистон нисбат ба таҳқиқотҳои номзадӣ пешниҳод қардааст, ҷавоб дода метавонад. Асноде, ки муҳаққиқ барои тасдиқу тақвияти фикр аз дигар сарчашмаҳо овардааст, рисола қор қомил ва бунёди илмӣ онро мустаҳқам сохтааст. Натиҷаҳои илмӣ ва хулосаҳои диссертант боварибахш буда, бо санадҳои эътимоднок асоснок қарда шудаанд.

Забони қор сода, равон ва мувофиқ ба талаботи ҳама ғуна рисолаҳои илмӣ мебошад.

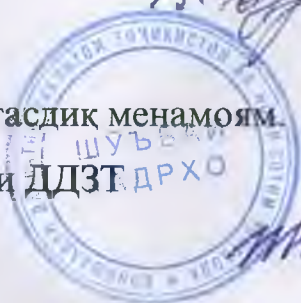
Ба ин тариқ, рисолаи Муминова Сафарбегим «Лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонии водии Ваҳон» таҳқиқоти муқаммалу анҷомёфта буда, дар сатҳи баланди таҳқиқгарӣ иншо ёфтааст ва аз нигоҳи мавод низ ғаноманд аст, ки маводи он дар омӯзиши муқоисавӣ луғати лаҳҷаҳои

забони тоҷикӣ ба баъд метавонад ба аҳли таҳқиқ кӯмак расонад. Ҳамаи ин аз камолоти маънавӣ ва қобилияти хуби пажӯҳандагӣ доштани Муминова Сафарбегим башорат медиҳад. Бинобар он, месазад, ки рисолаи ӯ «Лексикаи лаҳҷаи тоҷикзабонони водии Вахон» барои муҳокима ва дифоъ ба Шӯрои Ҷимояи рисолаҳои илмӣ номзадӣ докторӣ назди ДДОТ ба номи С. Айнӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01.- Забони тоҷикӣ пешниҳод гардад.

Роҳбари илмӣ доктори илми филологӣ,
профессори кафедраи забони тоҷикӣ ДДЗТ
ба номи С. Улуғзода

Ш. Исмоилов

Имзои Ш. Исмоиловро тасдиқ менамоям.
Сардори шуъбаи кадрҳои ДДЗТ
ба номи С. Улуғзода

Ш. Начмуддинов